

доц. др Драган Станар¹

проф. др Зоран Павловић²

Убиство у рату: мржња без злочина и злочин без мржње

Апстракт: Феномен мржње инхерентан је човеку као несавршеном бићу, и као такав заокупља пажњу човечанства кроз историју. Модерно друштво имплементирало је механизме за превенцију и кажњавање исказивања мржње кроз говор мржње и злочине из мржње, од који најекстремнији представља убиство из мржње, али се ови механизми могу употребљавати само у миру. Рат представља веома специфично и фундаментално другачије стање од мира, и у складу са тим, немогуће је применити истоветан приступ мржњи и убиству из мржње. У рату је могуће убити из мржње без да то конституише било какав злочин, па тако и злочин из мржње. Истовремено, у рату је могуће и починити злочин, који би у миру био класичан пример злочина из мржње, без мржње и са потпуно другачијом мотивацијом. Рад настоји доказати да је изузетно тешко, а можда и немогуће, направити успешну и потпуну аналогију феномена мржње и злочина из мржње у рату и миру. Стога, и ови се феномени морају другачије вредновати у специфичном стању рата.

Кључне речи: мржња, злочин, убиство, рат, злочин из мржње

Човек и мржња

„Homo sum, humani nihil a me alienum puto“

Теренције

На свом племенитом и узвишеном путу ка трансценденцији коначне и нужно несавршене људске природе, и најбољи међу нама неретко забораве трагични усуд људског рода, неизбежну судбину човека да се роди и умре као човек. Важно је и корисно да и на највишем нивоу нашег трансцендентног лета, макар и у најскровитијем кутку наше душе и ума, чувамо ову непролазну и суштинску мудрост Публија Теренција. Она

¹ draganstanar@yahoo.com

² zoran.pav@hotmail.com

нас у сваком часу мора подсетити и опомињати да смо ипак људи, без обзира на то колико далеко догурамо на путу ка *Übermensch*-у³. Са тим да смо људи, нераскидиво је повезано да са остатком наше врсте делимо оне инхерентне и интринсичне атрибуте човека, особине које нас дефинишу и које омеђују простор нашег живота и исцртавају границе наше природе. Сваки је човек способан за све људско, и ништа му људско није страна, ако не као фактицитет, онда сигурно као потенцијал. Сваки је човек способан за најузвишенија надања и стремљења, али исто тако и за најприземнија дела и инстинктивне импулсе. Људска диспозиција за мржњу свакако је једна од најбазичнијих атрибута човека као бића. Штавише, способност да мрзи наша врста не дели ни са једном другом врстом на планети, без обзира на то колико ми били склони томе да антропоморфизирамо животиње у нашим настојањима да објаснимо, разумемо и предвидимо њихово понашање. Осећање мржње није страна ниједном људском бићу и сваки је човек способан да мрзи, једнако колико је способан и да воли. Наша је судбина и *Eros* и *Thanatos*⁴. И колико год су ретки они несрећници који никада не успеју да остваре свој потенцијал да воле, још су ређи они срећници међу нама који проживе свој животни век без да их судбина доведе у прилику да реализују сопствени потенцијал за мржњу и презир. Негирати способност за мржњу значи негирати људскост и нужну несавршеност наше природе.

Мржња има мноштво модалитета и атрибута, она се јавља у много облика и манифестује на низ начина. Две су особине мржње посебно опасне – прва, да је мржња сама себи гориво и катализатор и друга, да је она нужно унутрашње мотивишућа. И док је прва од две наведене особине вечна и непромењива, људско је друштво кроз историју успело да обузда другу - да мржња нужно мотивише на акцију агента који је осећа. Кроз векове нашег (не)линеарног прогреса донекле смо обуздали овај каузалитет емоције и акције кроз стеге цивилизације (Freud, 2010), кроз делегирање права на суверена (Hobbes, 1998), и у мањој мери кроз својеврсну *ἄκρασιᾶ*-у⁵ генерисану у великој мери кроз санкције за кршење обичајних, моралних и законских норми.

³ Ничеова (Nietzsche) прескриптивна идеја о човековом превазилажењу људске природе и достизању стања надчовека, тј. *Übermensch*-а. (Ниће, 1999).

⁴ По Сигмунду Фројду (Sigmund Freud) *Eros* и *Thanatos* представљају два основна животна принципа људске психе и нагона људског постојања – (љубав) стварање/живот и (мржња) уништавање/смрт (Freud: 1961).

⁵ Термин *ἄκρασιᾶ* означава „слабост воље“. Овај се старогрчки термин у етици користи да објасни често непоступање по донетом моралном суду (који је једнако интринзично мотивишућ као и мржња), тј. не поступање агента на начин за који *зна* да је исправан и моралан.

Мржња и савремено друштво

„Љутња се увек тиче појединачних случајева... али мржња се увек тиче целих класа...

Љутњу лечи време, али мржњу не; циљ љутње је бол, али је циљ мржње зло...“

(Aristotle, 2007:127-128)

У модерној цивилизацији људи и даље мрзе. Чак се понекад песимистички чини да интензитет људске мржње расте пропорционално развоју човековог друштва и цивилизације, да са напретком цивилизације напредује и мржња. Ипак, данас постојеће друштвене норме можда не смањују човеков капацитет да мрзи, али свакако смањују и ублажавају исказивање мржње, како кроз кажњавање злочина из мржње, тако и кроз кажњавање говора мржње. Злочин из мржње може се дефинисати као „свако кривично дело извршено из мржње према неком лицу или групи лица због њихове расе, боје коже, пола, полне оријентације, језика, вере, политичког или другог уверења, националног или социјалног порекла...“ (YUCOM, 2007:7), док је главна карактеристика овог злочина мотив који је нужно мржња према друштвеној групи којој појединац или више појединаца припадају. Са друге стране, говор мржње не постоји као посебно кривично дело, већ представља „катоорију (групу) кривичних дела, које карактерише ширење мржње, дискриминација и позив на насиље против појединаца или друштвених група“ (Анђелковић & Таловић, 2018:68). Превентивни и пунитивни механизми модерних друштава могу додатно да сузбију и потисну испољавање мржње кроз злочине из мржње и говор мржње. Сматрамо да управо ово треба да буде примарни правац разрачунавања цивилизације са мржњом – изналагање начина и побољшавање механизма за спречавање манифестације и реализације мржње, а затим и безопасно и нетоксично „абреаговање“ мржње појединаца или група. Колико год мржња заиста била опасна и токсична, мало ко може порећи да она и те како може бити искоришћена као *spiritus movens* великих људских достигнућа кроз процес сублимације⁶. Тек пошто обезбедимо механизме за спречавање испољавања мржње, можемо размишљати о секундарном правцу – минимизирању појаве мржње кроз образовање, дијалог и толеранцију.

⁶ Сублимација представља један од најуспешнијих и најздравијих „механизма одбране који се састоји у замени забрањеног нагонског циља неким другим, ‘вишим’ и ‘вреднијим’, који је лично, социјално и морално прихватљив (Frojd, 2010:19).

Племенит и оптимистичан приступ, без дилеме. Нажалост, на данашњем ступњу развоја човека и људског друштва којем свакодневно сведочимо, овакав је правац једнако племенит и моралан колико је и неучинковит и помало наиван. Покушај да се елиминише осећање мржње једнако је осуђен на неуспех колико и покушај да се елиминише осећање љубави – они су инхерентни човеку и постојаће док постоји и нас. Утопија, која је по дефиницији недостижна, не означава нужно и негирање сврсисходности и потребе за тежњом ка њој. Стога, наша тврдња никако није да су процеси образовања и развијања толеранције сувишни, већ да морају остати секундарни у односу на процесе и механизме спречавања исказивања и испољавања осећаја мржње ка појединцима и групама.

Као ултимативни и најекстремнији вид и облик испољавања мржње издваја се убиство из мржње, које представља кулминацију људске склоности ка агресији и уништавању. Убиство из мржње је, нажалост, дело које се појављује у свим, па и најразвијенијим и најпросвећенијим друштвима. Овакво убиство јесте једна од најгнуснијих феномена који могу да се десе у миру. Међутим, велики је изазов одговорити на питање шта се дешава, и шта треба да се дешава, са мржњом и механизмима спречавања исказивања мржње, поготово у виду убиства из мржње, када се цивилизација, или макар њен значајан део, „суспендује“, и када друштво уђе у период драстичне ескалације агресије и насиља, а тиме и мржње – у период рата.

Испољавање мржње и злочин у рату

„Рат нужно претпоставља суспензију, привремено укидање или умањење, неких важних закона и са тим законима повезаних права и слобода“

(Babić, 2008:195)

Досадашњи ток људске историје учи нас да су међуљудски конфликти, и уопштено сукоби, инхерентни атрибут сваке људске заједнице, као што је мржња инхерентни атрибут човека. Сваки је научни напор ка проналажењу неког историјског примера безконфликтног друштва узалудан, а свака се слична теоријска претпоставка о постојању таквих друштава позакала неутемељеном (Милашиновић & Милашиновић, 2007:16). Тешко је одолети очигледном изазову и логичкој замци који ова мисао поставља пред нас, да људску особину способности за мржњу ставимо у каузални однос

са интринзичним атрибутом склоности ка конфликту људског друштва. Ипак, ми ћемо се суздржати од таквих асерција, јер је поље конфликта и рата толико веловито и слојевито да би свођење узрока рата само на људску мржњу представљало озбиљну и трагичну редукционистичку грешку. Теорије о узроцима и изворима људске агресије, деструктивности и друштвених конфликта су шаренолике и интердисциплинарне, а свако од њих нуди вредну и јединствену перспективу на феномен конфликта (Милашиновић et al, 2007:26-169). И док постоје разни моделитети и облици манифестације конфликта, нема сумње да је рат, у сваком смислу, врхунац људске способности за сукобљавање, насиље и уништавање. Феномен рата представља најкатастрофалнији, најкрвавији и најбруталан облици друштвених сукоба, друштвени феномен који по степену катаклизмичности, насиља и зла не познаје сличног, и као такав нема паралелу у било којој другој људској активности, нарочито у погледу количине и карактера убијања. Рат је сцена на којој пословично наступају најбољи и најгори атрибути човека, сцена на којој сваки појединац има јединствену животну прилику да искаже пуну и чисту људску природу у свој својој племенитој и божанској лепоти али и у свој својој анималистичкој бестијалности. Као и сваки гранични феномен, који спаја човекове унутрашње антиномије, рат омогућава нешто што је у миру незамисливо - јединство и амалгам добра и зла, крајње агресије и суперерогативног милосрђа и коначно, љубави и мржње. Стога и не чуди што је за рат за једне феномен који „више приличи дивљим зверима него људима“ (Еразмо, 1955:20), док други у њему виде „школу дисциплине, жртве и храбрости“ (Joll, 1992:171) која благотворно делује на стање и перспективу људског друштва и заједнице.

Од изузетног је значаја покушати идентификовати и објаснити улогу мржње у рату, као и испитати међусобни однос осећања мржње и злочина убиства у специфичној ратној ситуацији која подразумева наведену суспензију кључних закона који нормативно регулишу живот у миру. Може ли заправо и бити рата без мржње и без злочина? Сам агресивни рат препознат је као „злочин против мира“⁷, али то не повлачи и да је учествовање и убијање у рату аутоматски злочин против мира, нити да је заправо било какав злочин. Штавише, учествовање у рату не крши нужно чак ни моралне норме, будући да „морал забрањује рат, али не забрањује нужно и учествовање у њему“ (Бабић,

⁷ У Нирбершким принципима, постулираним по завршетку суђења пред Трибуналом 1950. године, злочин против мира подразумева „1. планирање, припрему, започињање и вођење агресорског рата или рата који је у супротности са међународним повељама, споразумима или уверавањима; 2. учествовање у заједничком плану или завери за чињење дела наведених под 1.“ (United Nations, 1950).

2015). У складу са тим, један од основних принципа савремене теорије праведног рата налаже да се суђење о праведности рата⁸ мора логички одвојити од суђења о праведности ратовања⁹ (Volzer, 2010:55), чиме се омогућава да појединцу да чак и рат који јесте злочин води као незлочинац, односно омогућава моралну једнакост свих бораца у рату (Stanar, 2016:33-41). Дакле, упркос томе што рат подразумева злочин најмање једне стране, он не подразумева нужно и злочин учествовања у рату, те је за појединца у рату савршено могуће да не буде злочинац чак и ако у току борбе убије борца-противника, без обзира на то какав је морални и правни карактер рата који он води¹⁰ - рат без злочина је извесна могућност за појединца. Један од кључних и виталних закона које рат суспендује јесте закон који забрањује убијање. У миру убијање је апсолутно забрањено, док се накнадно дефинишу ретки изузеци од ове апсолутне забране у виду нужне самоодбране, смртне казне, итд. Насупрот томе, у рату је убијање апсолутно дозвољено, а затим се дефинишу изузеци од овог правила у виду забране убијања небораца. Наравно, кршење критеријума селективности или дискриминације *Jus in Bello*-а, тј. убијање и повређивање небораца конституише злочин у рату¹¹, поново без обзира на то какав је карактер рата који води појединац који овај критеријум крши. Коначно, убијање у рату може бити злочин, али исто тако и не мора нужно бити злочин. Исто тако, убијање у рату може бити убијање из мржње, али може бити и потпуно лишено мржње. Размотримо сада ове опције убијања у рату из веома занимљиве, контраверзне и провокативне перспективе манифестовања и испољавања мржње.

Мржња без злочина

Без обзира на то што убиство у рату није нужно злочин, па чак није нужно ни неморално *per se*, оно остаје суштински исто. Одузимање живота другом људском бићу,

⁸ *Jus ad Bellum* је елемент теорије праведног рата који кроз шест критеријума просуђује праведност (оправданост) сваког појединачног рата, тј. оправданост започињања/улажења у рат. *Ergo*, овај елемент теорије праведног рата идентификује одговорност оних појединаца који доносе одлуку о рату.

⁹ *Jus in Bello* је елемент теорије праведног рата који кроз два критеријума просуђује праведност ратовања, тј. вођења борбе у рату. Овај елемент праведног рата, дакле, идентификује одговорност оних појединаца који се заправо боре у рату.

¹⁰ О многоструким и веома чврстим разлозима немогућности успостављања било какве врсте одговорности за рат код практично свих оних појединаца који рат воде у Stanar: 2016.

¹¹ Изузетак представља убијање и повређивање небораца које испуњава критеријум пропорционалности *Jus in Bello*-а, тј. које се оправдава принципом двоструког ефекта или колатералном штетом.

поред тога што интуитивно представља најдрастичније кршење свих друштвених норми и највећи могући табу у готово свим људским друштвима, истовремено је и једна од најтежих поступака сваком психички и морално здравом човеку. Ова чињеница – да је убити изузетно тешко - представља можда једно од највећих и најзначајнијих достигнућа људске цивилизације и историјског развоја људске свести, и есенцијална је за одржив опстанак појединаца унутар друштва. Међутим, та веома драгоцену и изузетно узвишену карактеристика цивилизованог човека, да убијање перципира као највећи могући табу и као готово незамисливу радњу у „нормалном“ животу, истовремено представља и значајну препреку за реализацију активности рата. Убијање, и то намерно убијање, је једна од централних и битних карактеристика рата, „интегрални део саме активности ратовања“ (Бабић, 2015) који га и највише одваја од његове логичке појмовне супротности – мира. Није само драстично повећан ризик да се погине у рату коренито анти-цивилизацијски, већ је то, можда и у већој мери, повећан ризик да се намерно убије друго људско биће. Без обзира на то што убијање бораца у рату није кажњиво, штавише, често се кажњава и свако одбијање убијање противника, и што се на чин убијања гледа са одобравањем које се граничи са херојским глорификовањем, то ову активност ни у ком случају не чини лаком за човека. Једно од најчувенијих истраживања унутар војне науке, а свакако истраживање које је дубоко и суштински утицало на темљну промену припреме и употребе војске у рату, јесте истраживање отелотворено у капиталној књизи *Људи против ватре* (Marshall: 2000). У овој индиректној студији феномена убијања у Другом светском рату, главни војни историчар америчке војске, Самјуел Маршал (Samuel Marshall), показао је да шокантно мали проценат војника заправо икада пуца на своје противнике, а камоли да их намерно убија. Штавише, у анализи ситуације која се одиграла крајем 1943. године, на јапанском острву Макин, у којој су амерички борци били изложени директном фронталном јуришу мачевима наоружаних јапанских војника, тј. у којој су се заиста нашли у пословичној „ја или он“ ситуацији, Маршал је показао да тек сваки шести војник пуцао из свог оружја (Marshall: 2000, 56). Још један амерички официр-истраживач потврдио је претпоставку о инхерентном људском отпору убијању других људи, чак и у драстичним ситуацијама рата, кроз опширне анализе историјских примера битака и ратовања (Grossman: 1996).

Колико год нас ови, заиста пријатно изненађујући, резултати чинили поносним што смо припадници врсте која има велики отпор према одузимању живота припадницима исте врсте, они су заправо веома непријатни и поражавајући за војску као

институцију. Војска, као основни инструмент вођења рата једне државе, мора да се чврсто ослони на то да ће њени припадници убијати своје противнике у рату, и на тај начин остварити победу. Уколико тек сваки десети или петнаести војник једне војске заправо може да пређе тај замишљени праг и убије противника, та војска ће бити изузетно неефикасна. Без обзира на то што би стављање знака једнакости између војника и убице била срамна увреда за сваког човека склоном размишљању, па и за разум уопште, војник на концу мора бити спреман да убије. У складу са тим, све модерне војске, а поготово после резултата поменутих истраживања, акценат стављају на „олакшавање“ убијања својим војницима, на еродирање цивилизацијске и урођене инхибиције убијања присутне код огромне већине људи. Ово се суштински постиже кроз два паралелна и донекле опречна процеса – развијањем мржње према противнику и дистанцирањем борца од феномена убијања других људи. Испитајмо импликације првог – активно развијање мржње према противнику – на наше истраживање. Овај процес, без обзира на његову очигледну неморалност, јесте процес који прати сваки модерни рат. Развој медија масовног комуницирања у многоме олакшава овај процес, док немали допринос дају и поједине јавне личности, политичке фигуре, па и недовољно квалитетни официри војске. Практично нема друштва које се не ослања на мржњу као средство мобилизације ширих маса у рату, а она је посебно од користи када се ситуација у рату не развија на повољан начин. Просто, људи се усмеравају ка мржњи, како би лакше убијали своје противнике у рату. Оставимо на страну многобројне катаклизмичне импликације оваквог приступа мобилизације народа за рат, и окренимо се филозофски веома занимљивом односу мржње и злочина у рату који овај процес конституише.

Као што је претходно објашњено, намерно убиство борца у рату готово никад¹² није злочин. Стога, убиство борца стране А, које је мотивисано огромном мржњом која је плански развијана и негована код борца стране Б, и које би у сваком другом случају било еклатантан пример злочина из мржње, у рату није злочин. Не само да је мотив за убиство мржња, она чак није ни мржња према том појединцу, већ према целокупној друштвеној групи којој тај појединац припада (нација, религија, идеологија, итд.), односно непријатељ који се убија није лични, већ јавни непријатељ који је само персонификација и отелотворење своје групе (Шмит: 2002, 272). Да резимирамо, активно развијање мржње према противнику у рату резултира убиством појединца из мржње

¹² Постоје ретки случајеви када би се и намерно убиство борца, дакле легитимне мете у рату, могло сматрати злочином. Нпр. уколико је прекршен принцип пропорционалности, уколико је убиство извршено средствима чија је употреба забрањена у рату, итд.

према друштвеној групи којој припада, али убиством које није злочин из мржње. Још јасније, убиство припадника једне друштвене групе у рату, мотивисано мржњом и предрасудама према друштвеној групи којој он припада, не само да није злочин из мржње, већ није злочин уопште!

Злочин без мржње

У претходном делу испитали смо и објаснили однос између мржње, убиства и злочина у рату. Међутим, није свако убиство у рату мотивисано мржњом. Процес дистанцирања борца од феномена убијања других људи показао се као далеко успешнији у рушењу човекових инхибиција убијања од развијања мржње према противнику, мада је сасвим могуће да се два наведена приступа донекле и преклапају. Овај се процес одвија на два начина – психолошким и физичким дистанцирањем од феномена убијања. Психолошко дистанцирање од феномена убијања других људи постиже се пажљиво планираном и дубоком дехуманизацијом непријатеља, редукујући га на нешто што више подсећа на штеточину, звер или чак неживи објект него на људско биће. Дехуманизација подразумева најразличитије технике, од прости субституције емотивно обојених речи као што су убиство и непријатељ речима које су емотивно неутралне, као што су елиминација/неутрализација и мета/објект до формирања дубоког и суштинског осећаја културолошке, цивилизацијске и моралне супериорности у односу на непријатеља и његову целокупну културу, која се перципира као суб-људска. Осећај потпуне супериорности посебно је карактеристичан за велике народе чији је идентитет формиран на принципима ексеционализма, па чак и месијанизма. У овом случају, елемент феномена убијања другог човека од којег се борац дистанцира је заправо човек, а не чин убијања. То значи да не слаби свест о томе да се ради о убијању, већ свест о томе да је то што се убија заправо човек, у пуном смислу те речи. Уколико успемо да формирамо свест бораца на такав начин да противнике посматрају као „инфериорни облик живота, онда ће њихов природни отпор да убијају припаднике своје врсте бити смањен“ (Grossman, 1996:161). У комбинацији са неким другим карактеристикама војне организације, као што су дисциплина и послушност, „дехуманизација може да створи забрињавајућу спремност појединаца да повређују друге“ (French & Jack, 2015:170), без стварног схватања својих дела као чинова убијања људи.

У другом случају, када се борци физички дистанцирају од феномена убијања, они се заправо дистанцирају од чина убијања, а не од свести да убијају људе. Развојем наоружања кроз историју човек се постепено и успешно удаљава од „театра борбе“, и ствара могућност да убија са довољно велике физичке удаљености да не мора да сведочи резултатима свог деловања. Овај процес удаљавања онога који убија од своје жртве досегао је врхунац у XX и XXI веку, развојем балистичких ракета великог домета и посебно наоружаних дрона. Данас, војске које поседују овакав тип наоружања могу у потпуности да буду физички „одсечене“ од својих супарника, и да уживају привилегију убијања са сигурне дистанце. У том случају, нема никаквог личног доживљаја убијања и одузимања живота, без обзира на то што су борци имплицитно свесни последице њиховог деловања. Управо је тај лични доживљај убијања, који имплицира и нужен реципроцитет ризика за обе стране, један од суштинских атрибута убијања у рату који га раздваја од убијања у миру, јер чак ни у рату „не можете да убијате уколико нисте спремни да умрете“ (Walzer, 2004:101). Тешко је очекивати, на пример, од оператера дрона, који седи у безбедној бази у Невади и управља дроном који убија десетине и стотине људи у Авганистану да заиста има свест о томе да он *убија* људе, будући да из његове перспективе то више делује као убијање компјутерских аватара, попут оних у видео-играма.

Оба приступа, и први у којем се убија *нешто* што није у потпуности човек, и други у којем се људима ради *нешто* што није у потпуности убијање, у великој мери поспешују ефикасност бораца војске која их користи. Мржња у оваквом сценарију не само да није потребна, она је чак можда и сувишна и представља баласт. Нема сумње да нас и у будућности очекује даљи развој техника и технологија које ће тежити да још више олакшају убијање у рату и повећају ефикасност сваког појединачног борца. Самим тим, потреба за распиривањем мржње ће се очекивано смањити. Међутим, једна од најопаснијих импликација дистанцирања од феномена убијања јесте смањење могућности поштовања критеријума селективности, односно пораст убијања небораца. Процес дехуманизације противника не може се спровести тако да дехуманизује само и искључиво противничке борце, већ он нужно редукује целокупну противничку популацију на суб-људска бића. Исто тако, удаљавањем од циља и објекта дејствовања, смањује се и могућност селекције циљева, која је много више када се агент који дејствује налази у непосредној близини својих циљева. Закључак је веома изванредан и очекиван – успешним уклањањем инхибиција убијања у рату кроз дистанцирање од феномена

убијања, чак и ако тај процес редукује потребу за мржњом, повећава се не само степен и интензитет убијања легитимних циљева, већ и оних нелегитимних. Као што је претходно наведено, без обзира на карактер рата, убијање небораца третира се као ратни злочин.

За разлику од описаног убијања бораца у рату које је мотивисано мржњом, а које није злочин из мржње, чак ни злочин уопште, сада се суочавамо са јединственом ситуацијом убијања припадника једне нације/расе/религије које јесте злочин, али злочин који није мотивисан мржњом. Једноставније, убијање појединаца у рату само зато што су припадници једне друштвене групе јесте злочин, али није злочин из мржње – овај злочин не само није мотивисан мржњом, већ је сасвим могуће да мржња према убијеном уопште не постоји!

Закључак – апсурдност „домаће аналогије“

„Мржња у рату се чини природном и неизбежном. Ми нужно мрзимо непријатеља“

(Glicksberg, 1945:20)

Рат је стање фундаментално другачије од стања мира, које је перципира као „нормално“. И док је стање мира стање које се доживљава као стално и нормално, стање рата је нужно нешто коначно и пролазно, привремено. Само у таквом стању какво је стање мира, можемо да се ослонимо на дуготрајно планирање, а тиме и на коренито нормирање готово свих сфера живота. У стању рата, дугорочно и нормативно уступа место практичном и тренутном, будући да нису само мирнодопски закони суспендовани, већ и свакодневни обичаји, праксе и навике које у миру узимамо здраво за готово. Природа стварности у рату непомирљива је са природом стварности у миру, те се мало која људска и друштвена делатности може истоветно манифестовати, а нарочито вредновати у рату и миру. Мржња, интринзична људска емоција која се у миру настоји сузбити, а њено манифестовање оштро осудити и казнити, добија једну другачију димензију у рату. Није мржња изузетак од правила, готово се свака људска особина и дело другачије, понекад и супротно, валоризују у рату. Мржња и злочин из мржње не могу се просто вредновати и дефинисати у рату на исти начин на који се то ради у миру,

што додатно доприноси ставу да је „домаћа аналогија“¹³ потпуно погрешан начин тумачења и суђења о човеку и његовим делима у рату.

Анализом манифестација злочина из мржње у стању рата може се додатно ојачати аргументација против непромењивог тумачења људских поступака и природе, без обзира на то да ли се друштво налази у миру или у рату. Оно што је у миру безпоговорно и недвосмислено злочин из мржње, у рату може попримити неке веома зачуђујуће и контраинтуитивне димензије – у рату се може убити из мржње према некој друштвеној групи, а да при томе то не буде злочин из мржње; истовремено, у рату се може и начинити злочин убијањем некога без и мало мржње, само зато што припада одређеној друштвеној групи. Није без разлога што ратни злочини „не потпадају под рубрику злочина из мржње“ (OSCE, 2010:10) и поред тога што испуњавају дословно све услове из дефиниције злочина из мржње. И поред тога што је могуће да се теоријски преклапају, као у случају дешавања на Балкану и у Руанди (Alvarez, 1999:370-468), злочини у рату субстанцијално су различити од мирнодопског схватања злочина из мржње.

Једини начин на који можемо замислити свет без мржње јесте ако замислимо свет без човека. Међутим, много је лакше замислити свет у којем се мржња на све начине сузбија и потискује, а њено испољавање у виду злочина из мржње оштро и драстично кажњава. Овакав свет је свет у којем влада мир. Уколико је пак тај хипотетички свет у стању рата, ствари се фундаментално мењају – мржња проналази артикулацију на начине који немају пандана у стању мира. Мржња можда може постојати без злочина из мржње у миру, али рат готово извесно никада неће постојати без мржње и злочина. Управо су количина и *qualitas* мржње у рату такви да је мирнодопска дефиниција злочина из мржње практично непримењива у специфичном и јединственом стању рату, које извесно остаје, а и треба да остане, вечна могућност слободног људског друштва.

¹³ Домаћа аналогија (*domestic analogy*) јесте приступ који заступају ревизионисти теорије праведног рата, а понајвише МекМахан (McMahan: 2009) и Родин (Rodin:2008), и по којој стање рата није до те мере специфично и другачије да конституише једну посебну врсту стварности у којој се не може применити логика и пракса која се примењује у миру.

Библиографија

1. Alvarez, J. (1999). Crimes of States/Crimes of Hate: Lessons from Rwanda. *The Yale Journal of International Law*, 24 (2). 365-483.
2. Aristotle. (2007). *On Rhetoric*. Oxford: Oxford University Press.
3. Babić, J. (2008). The Structure of Peace. *Filozofski godišnjak*, 21, 189-198.
4. French, S. & Jack, A. Dehumanizing the Enemy: The Intersection of Neuroethics and Military Ethics. In: *Responsibility to Protect: Perspectives in Theory and Practice*, ed. Whetham, D. & Strawser, B. (169-195). Leiden: Brill-Nijhoff.
5. Freud, S. (1961). *Beyond the Pleasure Principle*. New York: Norton and Company.
6. Freud, S. (2010). *Civilization and Its Discontents*. London: Penguin Books.
7. Frojd, Ana. (2010). *Ja i mehanizmi odbrane*. Novi Sad: Akademska knjiga.
8. Glicksberg, C. (1945). Education for Hate. *The English Journal*, 34 (1), 19-26.
9. Grossman, D. (1996). *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*. New York/Boston: Back Bay Books.
10. Hobbes, T. (1998). *Leviathan*. Oxford: Oxford University Press.
11. Joll, J. (1992). *The Origins of the First World War*. New York: Addison Wesley Longman.
12. Marshall, C.L.A. (2000). *Men Against Fire: The Problem of Battle Command*. Norman: University of Oklahoma Press.
13. McMahan, J. (2009). *Killing in war*. Oxford: Clarendon Press.
14. Niče, F. (1999). *Tako je govorio Zaratustra*. Podgorica: Oktoih.
15. OSCE. (2010). *Understanding Hate Crimes*. Warsaw: ODIHR
16. Rodin, D. (2008). The Moral Inequality of Soldiers: Why *jus in bello* Asymmetry is Half Right. In: *Just and Unjust Warriors: The Moral and Legal Status of Soldiers*, ed. Rodin, D. & Shue, H. (44-68). Oxford: Oxford University Press.
17. Stanar, D. (2016). Moral Equality of Soldiers in War: Necessity of Separating *Jus ad Bellum* from *Jus in Bello*. *Vojno delo*, 40 (8), 33-41.
18. United Nations. (1950). *Principles of International Law Recognized in the Charter of the Nüremberg Tribunal and in the Judgment of the Tribunal*. Преузето 20. јула 2019., са <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=E931047643C6F53AC12563CD0051C9B7>

19. Volzer, M. (2010). *Pravedni i nepravedni ratovi*. Beograd: Službeni glasnik.
20. Walzer, M. (2004). *Arguing about War*. New Haven: Yale University Press.
21. YUCOM. (2007). *Govor mržnje i zločin mržnje kao instituti međunarodnog i domaćeg prava*. Beograd.
22. Анђелковић, С. & Таловић, В. (2018). Govor mržње као облик политичког насиља. *Српска политичка мисао*, 60 (2), 65-78.
23. Бабић, Ј. (2015). *Етика рата и теорија праведног рата*. Преузето 20. јула 2019., са <http://www.rastko.rs/rastko/delo/15243>
24. Еразмо, Р. (1955). *Похвала лудости*. Београд: Култура.
25. Милашиновић, Р. & Милашиновић, С. (2007). *Основи теорије конфликта*. Београд: Факултет безбедности.
26. Шмит, К. (2002). Пријатељ-непријатељ. У: *Теорија политике*, ур. Симеуновић, Д. (271-279). Београд: Удружење наука и штампа.